

Odnos percipirane kvalitete života i stavova prema turizmu lokalnih stanovnika na primjeru Moslavine

Kovačić, Lea

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:719160>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni diplomski studij

LEA KOVAČIĆ

**Odnos percipirane kvalitete života i stavova prema turizmu
lokalnih stanovnika na primjeru Moslavine**

**Relationship between percived quality of life and attitudes
towards tourism of local residents on the example of Moslavina**

Diplomski rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni diplomski studij
Menadžment u turizmu

**Odnos percipirane kvalitete života i stavova prema turizmu
lokalnih stanovnika na primjeru Moslavine**

**Relationship between percived quality of life and attitudes
towards tourism of local residents on the example of Moslavina**

Diplomski rad

Kolegij:	Turizam i lokalna zajednica	Student:	Lea Kovačić
Mentor:	IZV. prof. dr. sc. Jelena Đurkin Badurina	Matični broj:	3933

Opatija, srpanj 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Lea Kovačić

(ime i prezime studenta)

3933DO23

(matični broj studenta)

Odnos percipirane kvalitete života i stavova prema turizmu lokalnih stanovnika na primjeru Moslavine

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor diplomskog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, _____ 3.7.2024. _____

Potpis studenta

Sažetak

Ovaj diplomski rad nastao je sa svrhom spoznavanja mišljenja i stavova po pitanju turizma lokalnog stanovništva na području regije Moslavina. S obzirom na prepoznatljivost Hrvatske, točnije njezinog Jadranskog dijela kao turističke destinacije, ali i na promjenu trendova i navika turista, u kontinentalnom dijelu Hrvatske se također mogu pronaći skrivene destinacije koje još nisu ispunile svoj puni turistički potencijal. Upravo Moslavina predstavlja jedno neotkriveno blago Republike Hrvatske koja je još u početnim razvojnim fazama turizma. S ciljem da se turizam na području Moslavine ne pretvori u masovan i homogen, potrebno je prije svega uključiti i ispitati mišljenja lokalnog stanovništva. S tom idejom, provedeno je anketno istraživanje u sklopu ovog diplomskog rada. Po završetku provedene ankete može se zaključiti da je s obzirom na trenutno stanje razvoja turizma u Moslavini lokalno stanovništvo veoma zadovoljno kada se promatra osobno zadovoljstvo te nešto manje zadovoljno kada je u pitanju zadovoljstvo kvalitetom života u prebivalištu. Lokalno stanovništvo smatra kako turizam može potencijalno imati pozitivne utjecaje, dok negativne utjecaje ne ističu problematičnima s obzirom na stupanj razvijenosti turizma u Moslavini.

Ključne riječi: lokalno stanovništvo; kvaliteta života; utjecaj turizma; Moslavina.

Sadržaj

Uvod	1
1. Kvaliteta života	2
1.1. OBILJEŽJA KONCEPTA KVALITETE ŽIVOTA	2
1.2. MJERENJE KVALITETE ŽIVOTA	3
1.2.1. <i>Objektivni indikatori</i>	4
1.2.2. <i>Subjektivni indikatori s naglaskom na subjektivno blagostanje</i>	5
2. Turizam i lokalno stanovništvo	6
2.1. ULOGA LOKALNOG STANOVNIŠTVA U RAZVOJU TURIZMA	6
2.1.1. <i>Pozitivni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo</i>	8
2.1.2. <i>Negativni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo</i>	9
2.2. TURIZAM ZASNOVAN NA POTREBAMA ZAJEDNICE	11
2.3. ODNOS TURIZMA I PERCIPIRANE KVALITETE ŽIVOTA STANOVNIKA	12
3. Istraživanje odnosa turizma i kvalitete života u Moslavini	14
3.1. MOSLAVINA KAO TURISTIČKA REGIJA	14
3.1.1. <i>Turistička ponuda regije Moslavina</i>	17
3.1.2. <i>Turistička potražnja regije Moslavina</i>	19
3.2. METODOLOGIJA EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	23
3.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	25
Zaključak	32
Reference	33
Popis ilustracija	36

Uvod

U ovome radu istražuje se kompleksan odnos između percipirane kvalitete života i stavova lokalnog stanovništva prema turizmu, s naglaskom na primjeru Moslavine, mikro regije u Hrvatskoj sa bogatom kulturnom i prirodnom baštinom, ali nedovoljno istraženom u kontekstu turizma. Unatoč svojim prirodnim ljepotama i kulturnoj baštini, Moslavina se često ne ističe kao turistička destinacija u usporedbi s obalnim regijama poput Istre ili Dalmacije. Stoga je važno istražiti kako lokalno stanovništvo percipira turizam i kako on utječe na njihovu kvalitetu života. U Moslavini, gdje turizam nije glavni izvor prihoda lokalno stanovništvo može imati različite stavove prema turizmu. Neki bi mogli vidjeti turizam kao priliku za ekonomski razvoj i promociju kulturne baštine regije, dok bi drugi mogli biti zabrinuti zbog mogućeg narušavanja tradicionalnog načina života ili preopterećenja lokalne infrastrukture. S tom pretpostavkom provedeno je anketno istraživanje čiji je cilj spoznati kako lokalno stanovništvo u Moslavini doživljava turizam i kako to utječe na njihovu percipiranu kvalitetu života, čije razumijevanje može informirati i doprinijeti politikama upravljanja turizmom i održivog razvoja u ovoj regiji. U radu se prvotno razmatra sam koncept kvalitete života, njegovo mjerenje te važnost objektivnih i subjektivnih indikatora. Nadalje ulazi se u tematiku povezanosti turizma i lokalne zajednice odnosno njihove uloge u razvoju turizma, ali i utjecaju turizma na samu zajednicu. Potom se prelazi na ključni dio rada točnije samo istraživanje, opis Moslavine kao turističke regije, obilježja turističke ponude i potražnje te prikaz dobivenih rezultata i istraživanja sa zaključkom i prijedlogom kako iskoristiti potencijal turizma s ciljem poboljšanja percipirane kvalitete života svojih stanovnika, uzimajući u obzir njihove stavove, potrebe i želje.

1. Kvaliteta života

Kvalitetu života nije jednostavno definirati. Ona prije svega predstavlja kompleksan više dimezionalan konstrukt čije je glavno polazište većine definicija da kvalitetan život čine zadovoljene ljudske potrebe. Upravo raznolikost definicija i različitih tumačenja kvalitete života upućuje na kompleksnu i multidisciplinarnu prirodu koncepta (Al Qawasmi 2020,7).

1.1. Obilježja koncepta kvalitete života

Prema Eurostatu kvaliteta života određena je različitim čimbenicima, aspektima te dimenzijama poput ekonomske sigurnosti, fizičke sigurnosti, materijalnih životnih uvjeta, slobodnog vremena te prirodnog okruženja (Eurostat 2023). Usprkos brojnim definicijama, ustanovljena su temeljna obilježja koncepta kvalitete života. Prema Hassu (1999, 738) jedno od glavnih obilježja koncepta jest to što su njegov temelj vrijednosti odnosno podrazumijeva određenu vrstu vrednovanja. Također, kulturno i prostorno je određen te može biti prostorno (varira od mjesta do mjesta) i vremenski promjenjiv (procijenjena razina mijenja se tokom života samog pojedinca). Sukladno tome, koncept je subjektivan tj. shvaćanje i procjena života je individualna jer i važnost pojedinih aspekata života nije ista kod svih. Zbog obuhvaćenih brojnih aspekata života može se zaključiti da je koncept multidimenzionalan, a shodno tomu i multidisciplinarnan jer je predmet istraživanja raznih znanstvenih disciplina. Nadalje, koncept kvalitete života je dvodimenzionalan odnosno postoje dvije glavne dimenzije života: objektivna i subjektivna. Važnost ove dvije dimenzije **IKovačić** u činjenici da je djelovanje između čovjeka i njegove okoline dvosmjerno te ga nije moguće ignorirati jer čovjek ne može živjeti izoliran od okoline. Također, čovjek kao individua predstavlja individualnu kvalitetu života koja je u konačni dio zajednice i kolektivne kvalitete života.

1.2. Mjerenje kvalitete života

Kvalitetu života možemo mjeriti kao jednodimenzionalnu gdje se mjeri razina zadovoljstva životom u cijelosti ili je razina zadovoljstva pak uvjetovanja primjerice zdravljem ili kao dvodimenzionalnu gdje je ukupna kvaliteta života zbroj zadovoljstva u različitim domenama. Mjerenje kvalitete života može biti usmjereno na određene ciljne skupine poput studenata, djece bez roditelja, umirovljenika, a može obuhvaćati i cijelo stanovništvo. U Republici Hrvatskoj, mjerenje kvalitete života provodi se kroz različite istraživačke projekte i nacionalne statističke agencije. Primjerice, Državni zavod za statistiku redovito objavljuje statističke podatke o različitim aspektima života u Hrvatskoj, uključujući primanja, obrazovanje, zdravlje, stambene uvjete i kvalitetu okoliša. U mjerenju je važno odrediti i prostornu razinu s obzirom da postoje globalne, nacionalne, regionalne i lokalne studije kvalitete života (Pacione 2003, 20).

S obzirom na metodološku neodređenost odnosno ne postojanje općeprihvaćenog sustava mjerenja razvili su se različiti metodološki pristupi mjerenja. No, dva najpoznatija, metodološki suprotna su objektivni i subjektivni pristup. S obzirom na prednosti oba pristupa često se koristi i kombinirani pristup, koji integrira subjektivne i objektivne pokazatelje, također se često koristi u mjerenju kvalitete života. Ovaj pristup omogućuje bolje razumijevanje kompleksnosti ljudskog blagostanja, uzimajući u obzir kako percepcije pojedinca, tako i vanjske uvjete i resurse koji utječu na njihovu dobrobit (Cummins 1996, 321). Mjerenje kvalitete života prije svega igra ključnu ulogu u razumijevanju dobrobiti pojedinca i zajednice te informira politike i intervencije usmjerene na poboljšanje životnih uvjeta. Kombinacija različitih pristupa i metoda omogućuje sveobuhvatan uvid u različite aspekte života i doprinosi boljem razumijevanju kompleksnosti ljudskog blagostanja.

1.2.1. Objektivni indikatori

Objektivni indikatori kvalitete života predstavljaju mjerljive činjenice i pokazatelje koji se koriste za procjenu različitih aspekata života pojedinaca ili zajednice. U Republici Hrvatskoj, objektivni indikatori pružaju kvantitativne podatke o različitim dimenzijama života, uključujući ekonomsku stabilnost, obrazovanje, zdravstvenu skrb, socijalne odnose i okoliš. Jedan od ključnih objektivnih indikatora kvalitete života u Republici Hrvatskoj je ekonomska dobrobit. To uključuje primanja, stopu zaposlenosti, razinu siromaštva i pristup osnovnim potrebama poput hrane, stambenih uvjeta i zdravstvene skrbi (Državni zavod za statistiku, 2024).

Dugo vremena bruto domaći proizvod i ostale ekonomske mjere su se smatrale glavnim pokazateljima blagostanja neke države. Iako, temeljene na novcu one ne pružaju informacije o drugim ključnim dimenzijama društva kao što su zdravlje, ljudska prava, obrazovanje i prirodni okoliš. Stoga, oni ne mogu biti jedini pokazatelji koji se uzimaju u obzir. Također, brojna provedena istraživanja su pokazala da povećanje standarda života u materijalnom smislu ne dovodi nužno i do subjektivnog blagostanja. Iz tog razloga osobna primanja manje koreliraju sa zadovoljstvom života u bogatim, a više u siromašnim zemljama. U skladu s tim, lokalna razina je ona razina gdje se odvija ljudski život i životna iskustva te prema tome nacionalni pokazatelji predstavljaju samo odraz uvjeta istih. Naravno, postoje i određene prednosti objektivnih indikatora poput jednostavnog definiranja i preciznog kvantificiranja te uspješno mjere one aspekte koji se ne mogu mjeriti subjektivnim procjenama. No, postoje i određeni nedostaci ovih indikatora poput generalizacije prostornih podataka pri čemu se gube razlike unutar prostornog entiteta. Također, podložni su i subjektivnim odlukama te često mjere složene koncepte kao što su sigurnost i zdravlje preko surogatnih mjera što upućuje i na čest nedostatak ili nepostojanje određenih podataka. Zbog kompleksnosti samog pojma kvalitete života te različitih autora i disciplina teško je uspoređivati rezultate pojedinih istraživanja. Jedan od najvećih nedostataka objektivnih pokazatelja jest upravo to što ne odražavaju iskustvenu dimenziju kvalitete života (Slavuj 2012, 80).

1.2.2. Subjektivni indikatori s naglaskom na subjektivno blagostanje

Temelj subjektivnih pokazatelja su upravo mjerenja psiholoških stanja pojedinaca, točnije njihovih stavova, vrijednosti, vjerovanja te zadovoljstva i sreće. Upravo ta percepcija blagostanja ili nedostatak istog u zajednici ključna je za definiranje kvalitete života pojedinca. Primjenom subjektivnih mjera spoznaje se kako je zadovoljstvo ili nezadovoljstvo raspoređeno unutar same zajednice, identificiraju se potencijalni problemi te se bolje razumije koji od uvjeta vode individualnom zadovoljstvu pojedinca. Također, i u slučaju subjektivnih pokazatelja nailazi se na poneke nedostatke poput problema cjelovitosti, odnosno postoji veliki broj različitih aspekata koji utječu na kvalitetu života te iz tog razloga nije moguće znati jesu li svi aspekti i obuhvaćeni. Postavlja se i pitanje primjenjivosti ovih pokazatelja polazeći od argumenta da ljudi ne znaju što je dobro ili loše za njih te stoga nisu ni kvalificirani za procjenjivanje životnih uvjeta. Naravno, ne može se pretpostaviti da svaki pojedinac posjeduje adekvatno znanje za procjenu svih aspekata života, ali je još manje vjerojatno da netko drugi to smije činiti umjesto njega. Iako su planeri i političari formalno školovani i sukladno odabrani da donose odluke, oni zaključke donose na drugačijim temeljima koji se ne moraju poklapati s onima stanovnika (evaluacije planova razvoja, *cost-benefit* analize, politički interesi i slično.) Jedan od najvećih nedostataka subjektivnih su i troškovi prikupljanja informacija. Iako, subjektivnim pokazateljima mjeri se samo jedna dimenzija uz pomoć ujednačenog mjernog instrumenta (npr. Likertova skala) što olakšava daljnju usporedbu. (Slavuj 2012, 84).

Kada je riječ o turizmu, subjektivni indikatori kvalitete života mogu pružiti uvid u percepciju lokalnog stanovništva o utjecaju turizma na njihovu svakodnevicu i dobrobit. Pomoću tih indikatora može se istražiti kako lokalno stanovništvo doživljava gužve, buku, cijene, zapošljavanje ili promjene u kvaliteti okoliša koje donosi turizam. Važno je naglasiti da subjektivni indikatori kvalitete života u turizmu mogu varirati ovisno o lokaciji, sezonalnosti, vrsti turizma i interakciji između turista i lokalnog stanovništva. Na primjer, lokalno stanovništvo u manjim primorskim mjestima može imati pozitivniji stav prema turizmu zbog prilika za zapošljavanje i dodatne prihode, dok stanovnici većih turističkih gradova mogu doživljavati više negativnih posljedica poput preopterećenosti infrastrukture i gubitka autentičnosti lokalne kulture (Vodeb i sur. 2021, 158).

2. Turizam i lokalno stanovništvo

Turizam predstavlja jedan od ključnih pokretača gospodarstva u Republici Hrvatskoj te ima značajan utjecaj na ekonomiju, kulturu i društvo. Upravo zbog toga je važno istražiti dinamiku odnosa između turizma i lokalnog stanovništva kako bi se razumjelo kako razvoj turizma utječe na život i dobrobit lokalnih zajednica u ovom slučaju konkretno regije Moslavina. Zahvaljujući masovnom turizmu te brojnim nepredvidivim promjenama koje se događaju na globalnoj razini, razvoj turizma, prije svega onog održivog zahtijeva pomno dugoročno planiranje i formuliranje odgovarajućih strategija razvoja. Svjesni brojnih utjecaja turizma danas planiranje sve više zahtijeva uključivanje i lokalnog stanovništva u navedeni proces, što ranije nije bio slučaj.

2.1. Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma

Uloga lokalnog stanovništva u razvoju turizma igra ključnu ulogu u oblikovanju održivog turizma i osiguravanju uzajamnih koristi kako za turiste, tako i za lokalnu zajednicu. U Republici Hrvatskoj, lokalno stanovništvo ima značajan utjecaj na razvoj turizma kroz svoj doprinos u očuvanju kulturne baštine, pružanju autentičnog iskustva posjetiteljima te sudjelovanju u upravljanju turističkim destinacijama. Jedan od ključnih načina na koji lokalno stanovništvo doprinosi razvoju turizma je kroz očuvanje i promociju kulturne baštine. Primjerice, mnoga ruralna područja u Hrvatskoj obiluju tradicionalnim običajima, gastronomijom i ručnim radovima koji su atraktivni za turiste željne autentičnog iskustva. Lokalno stanovništvo može sudjelovati u organizaciji kulturnih događanja, radionica ili izložbi kako bi promovirali svoju kulturnu baštinu i privukli turiste. Prije stvaranja i određivanja same ponude regije potrebno je uključiti lokalnu zajednicu koja bi trebala biti pravovremeno informirana o svim planovima te uključena u proces donošenja odluka (Vodeb i sur. 2021, 152).

Također, lokalno stanovništvo može pružiti neprocjenjivu ulogu u pružanju autentičnog iskustva posjetiteljima. Kroz različite oblike turističkih doživljaja poput vođenih obilazaka, domaćinstva u seoskim kućama ili degustacija lokalnih proizvoda, lokalno stanovništvo može dijeliti svoje znanje, priče i tradicije s posjetiteljima, pružajući im dublji uvid u kulturu i način života u određenoj regiji. Dodatno, lokalno stanovništvo ima ključnu ulogu u upravljanju turističkim destinacijama i očuvanju okoliša. Kroz sudjelovanje u lokalnim odborima, organizacijama ili inicijativama za održivi razvoj, stanovnici mogu aktivno sudjelovati u donošenju odluka o turističkom razvoju, promicanju ekološke osviještenosti i zaštiti prirodnih resursa (Joshi i sur. 2023, 14)

Kako bi postigli održivi razvoj u turizmu prije svega potrebno je uspostaviti ravnotežu između sociokulturnih, ekonomskih utjecaja te utjecaja na okoliš. Ukoliko se u sam proces planiranja uključi i lokalna zajednica to dovodi do razvijanja određenog ponašanja u korist samog turizma, do osjećaja osnaživanja te uviđanja dobrobiti turizma od strane lokalne zajednice. Percipirani učinci turizma, kako negativni tako i pozitivni utječu na zadovoljstvo života ljudi, što se odražava na ukupnu kvalitetu života koja u konačnici utječe na podršku u razvoju održivog turizma (Uslu i sur. 2020, 15).

Prema jednom autoru (Ramkissoo 2023, 450) kada su ljudi vezani za određeno mjesto, mogu usvojiti pro-socijalna i pro-ekološka ponašanja kako bi zaštitili svoje mjesto te kako bi pomogli u njegovoj funkcionalnoj svrsi (korist od turizma) i time dodatno podržali razvoj turizma. To zauzvrat može dodatno doprinijeti ispunjavanju drugih ključnih ciljeva održivosti i dobrobiti te promicati kvalitetu života stanovnika. Ističe se kako je važan je dublji fokus na razumijevanje percepcije stanovnika o utjecajima socijalnog turizma, njihove razine povjerenja s ljudima oko njih i njihove emocionalne povezanosti sa svojim mjestom. Ovi čimbenici mogu igrati ključnu ulogu u utjecaju na ukupnu kvalitetu života stanovnika u turističkim destinacijama kada aktivno sudjeluju i ponose se promicanjem svog mjesta kao turističke destinacije.

2.1.1. Pozitivni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo

Turizam ima brojne pozitivne utjecaje na lokalno stanovništvo, pružajući ekonomske, sociokulturne i ekološke beneficije. U Republici Hrvatskoj, ovi pozitivni utjecaji su vidljivi kroz različite aspekte života lokalnog stanovništva i doprinose ekonomskom razvoju, očuvanju kulturne baštine te unaprjeđenju kvalitete života. Turizam donosi brojne sociokulturne i ekonomske utjecaje na lokalno stanovništvo. Što se tiče ekonomskih utjecaja povećavaju se mogućnosti zapošljavanja lokalnog stanovništva, raste potražnja za lokalnim poduzećima, razvijaju se nove poduzetničke inicijative te se podiže životni standard lokalnog stanovništva. Jedan od ključnih pozitivnih utjecaja turizma je stvaranje radnih mjesta i poticanje gospodarskog rasta (Vodeb i sur. 2021, 155). Turizam u Hrvatskoj pruža mnoge mogućnosti za zapošljavanje lokalnog stanovništva u različitim sektorima poput ugostiteljstva, trgovine, prijevoza i turističkih usluga. Prema istraživanju Državnog zavoda za statistiku, turizam je značajan pokretač gospodarskog rasta te je doprinio s više od 20% ukupnog bruto domaćeg proizvoda u 2021. godini (Državni zavod za statistiku, 2022).

Nadalje, potiču se ulaganja u novu ili poboljšavanje postojeće infrastrukture, razvijaju se novi kulturni sadržaji i događaji za mještane, obnavlja se, štiti i promiče postojeća kulturno-povijesna baština, uređuje se okoliš i podiže svijest o njegovoj zaštiti te se ulaže u popratnu infrastrukturu i opremu za zaštitu prirode (Soldić Frleta i sur. 2022, 103). Prema istom istraživanju utvrđeno je kako ispitanici koji se bave uslugama iznajmljivanja smještaja su zadovoljniji u različitim aspektima života za razliku od ispitanika koji ne sudjeluju u turizmu na taj način, iako je kod obje skupine utvrđena relativno visoka razina osobnog blagostanja. Također, ispitanici koji pružaju usluge smještaja turistima pozitivnije percipiraju učinke turizma za razliku od ostatka ispitanika koji ne pružaju navedene usluge, vjerojatno zbog činjenice da prva skupina izravno doživljava dobrobiti turizma. Obje skupine ispitanika podjednako percipiraju negativne učinke turizma.

Dobiveni rezultati govore da stanovnici koji sudjeluju u aktivnostima povezanim sa turizmom imaju veće osobno blagostanje te je stoga potrebno tijekom vremena pratiti percepciju lokalnog stanovništva o utjecajima turizma kako bi se bolje razumjele potencijalne promjene i donosile odluke za dobrobit stanovništva. Potrebno je osvijestiti da turizam potiče razvoj socijalnih i društvenih mreža te promovira međukulturalnu razmjenu i razumijevanje. Interakcijom između turista i lokalnog stanovništva omogućuje se razmjena ideja, iskustava i perspektiva, što može doprinijeti razvoju tolerantnijeg i otvorenijeg društva.

2.1.2. Negativni utjecaji turizma na lokalno stanovništvo

Turizam donosi i brojne negativne utjecaje za samu destinaciju, ali i za lokalno stanovništvo. Turizam može dovesti do neželjenog turističkog ponašanja, porasta kriminala i delikvencije, degradacije kulturne baštine i tradicije, prekoračenja kapaciteta nosivosti postojeće infrastrukture, otežanog korištenja javnih površina, oštećenog krajolika zbog prevelike izgradnje, zagađenja prirode, problema u prometu i buke, povećanih troškova života, prevelikog uvoza roba i usluga za turizam te velikih izdataka za lokalni proračun (Soldić Frleta i sur. 2022, 103).

Jedan od ključnih negativnih utjecaja turizma u slučaju Republike Hrvatske je prekomjerna urbanizacija i pretjerano građenje, posebno na obalnim područjima. Izgradnja hotela, apartmana i turističkih objekata često rezultira devastacijom prirodnog okoliša, gubitkom poljoprivrednih površina te preopterećenjem vodoopskrbnih i kanalizacijskih sustava. Primjerice, primorski gradovi poput Opatije suočavaju se s problemom prevelikog urbanog rasta i nedostatkom održive prostorne politike koja bi balansirala potrebe turizma i lokalnog stanovništva. Povećanje cijena i troškova života također je čest negativan utjecaj turizma na lokalno stanovništvo. Turistička potražnja često rezultira rastom cijena nekretnina, najma stanova, hrane i ostalih osnovnih potrepština, što može dovesti do povećanja troškova života za lokalno stanovništvo (Vodeb i sur. 2021, 152).

Ovo posebno utječe na ranjive skupine kao što su mladi, umirovljenici i radnici s nižim primanjima, koji se suočavaju s izazovima pristupa stanovanju i osnovnim uslugama. Preopterećenje infrastrukture također je čest negativan utjecaj turizma na lokalno stanovništvo. Povećani turistički promet može dovesti do gužvi na cestama, nedostatka parkinga, zagađenja zraka i buke, što negativno utječe na kvalitetu života lokalnog stanovništva. Primjerice, primorska mjesta kao što su Opatija ili Rovinj suočavaju se s problemom prevelike gužve tijekom turističke sezone, što može narušiti mir i privatnost stanovnika (Torpedomedia.hr, 2023).

Prema jednom istraživanju (Trinajstić i Đurkin Badurina 2023, 448) stanovnici grada Opatije nisu pretjerano zadovoljni elementima vezanima uz kvalitetu života u gradu. Iako su izrazili najveće zadovoljstvo kvalitetom zraka i zelenim površinama, najviše su nezadovoljni elementima javnog prijevoza uzrokovanih gužvama te zdravstvenom skrbi. Istim istraživanjem potvrđeno je da stanovnici koji nisu zadovoljni razvojem turizma u gradu Opatiji imaju i nižu razinu zadovoljstva po pitanju javnog prijevoza, sportskih ustanova, javnog prostora, kvalitete zraka i čistoće za razliku od stanovnika koji su zadovoljni načinom razvoja turizma u Opatiji. Također, stanovnici koji su manje zadovoljni turističkim razvojem Opatije imaju statistički značajno nižu razinu slaganja s razvojem urbanog turizma nego stanovnici koji su neutralni ili zadovoljni turističkim razvojem Opatije. (Trinajstić i Đurkin Badurina 2023, 449).

Gubitak autentičnosti i identiteta lokalne zajednice također je važan negativan utjecaj turizma. Komercijalizacija tradicionalnih običaja, gastronomije i kulturnih događanja može dovesti do gubitka autentičnosti i izvornosti lokalne kulture, što može rezultirati osjećajem otuđenja i gubitka identiteta kod lokalnog stanovništva. Brojne tradicionalne manifestacije i običaji diljem Hrvatske postaju sve više usmjerene prema turističkom tržištu, što može utjecati na njihovu autentičnost i izvornost. Smanjivanjem negativnih učinaka turizma i jačanjem pozitivnih, planeri i destinacijski menadžeri mogu ne samo dobiti veću potporu za razvoj turizma, već i osigurati da stanovnici budu zadovoljniji i sretniji svojim životima, osiguravajući dugoročnu održivost i zadovoljavanje potreba sadašnjih i budućih generacija.

2.2. Turizam zasnovan na potrebama zajednice

Kada se poduzetništvo unutar neke zajednice primjeni u području turizma kao potencijalno ekonomski isplative aktivnosti to dovodi do koncepta turizma temeljenog na zajednici, odnosno *community based tourism* (CBT). Ovaj koncept predstavlja održivi model turizma koji uključuje planiranje, razvijanje, kolektivno odlučivanje i upravljanje od strane lokalne zajednice. Sudjelovanje i osnaživanje lokalnih zajednica u procesu planiranja i donošenja odluka u turizmu nije samo važan doprinos društvenoj dimenziji održivog razvoja, već i izravno potiče razvoj turizma kroz osiguranje ključnog resursa u održivosti proizvoda turističke destinacije – lokalnog stanovništva (Tasci et al., 2013, 11).

Utvrđeno je šest elemenata koji olakšavaju uspjeh samog koncepta CBT-a, a to su participativno planiranje i gradnja kapaciteta, suradnja i partnerstva, lokalno upravljanje i osnaživanje članova zajednice, pomoć od strane vlade, institucija za financiranje, privatnog sektora i usmjerenost na stvaranje dodatnog prihoda za dugoročnu održivost zajednice. Važno je istaknuti da uspjeh CBT-a ovisi o aktivnom sudjelovanju lokalnog stanovništva, podršci vlade i turističke industrije te suradnji između različitih dionika. Kroz edukaciju, mentorstvo i podršku, CBT može postati ključni faktor u stvaranju održivih turističkih destinacija koje promiču ekonomsku prosperitet, socijalnu inkluzivnost i očuvanje okoliša (Dodds et al. 2016, 4).

U planiranju i upravljanju turizmom utemeljenim na zajednici, budući da su lokalni stanovnici oni koji izravno komuniciraju s turistima, a posredno i glavni dionici, važno je da imaju pozitivnu percepciju i stav prema turizmu. Prethodno je spomenuto da lokalni stanovnici određuju svoju potporu razvoju turizma ovisno o svojim percepcijama pozitivnih ili negativnih učinaka, a u tom procesu formiranja percepcije stanovnika o utjecaju turizma i stavova prema turizmu, koncept osnaživanja funkcionira kao ključni prediktor. Uz izazove, poput organiziranja zajednice, odnosno tko što radi i za čiju dobrobit, može se pretpostaviti kako je pojedincima na vlasti potencijalno u interesu spriječiti neke zajednice u razvoju turizma prema načelima turizma temeljenog na zajednici te tako prepustiti isti privatnom sektoru (Pavić Rogošić 2021, 61).

2.3. Odnos turizma i percipirane kvalitete života stanovnika

Odnos između turizma i percipirane kvalitete života stanovnika predstavlja kompleksnu i višedimenzionalnu temu koja zahtijeva sveobuhvatan pregled različitih faktora. Turizam je često ključni segment ekonomije mnogih zemalja, pružajući ekonomske, sociokulturne i ekološke utjecaje. No, kako se razvija turizam, javlja se pitanje kako utječe na kvalitetu života lokalnih zajednica. Turizam često stvara nova radna mjesta i povećava prihode lokalnih stanovnika, što može poboljšati njihovu percipiranu kvalitetu života. Međutim, turizam može imati i negativne ekonomske posljedice, poput sezonske prirode poslova, nejednakosti u raspodjeli prihoda i inflacije cijena nekretnina. Ovi faktori mogu negativno utjecati na percipiranu kvalitetu života stanovnika, posebno onih koji nisu direktno uključeni u turističku industriju.

Sociokulturni utjecaji turizma također igraju važnu ulogu u percepciji kvalitete života lokalnog stanovništva. Povećan turizam može dovesti do promjena u tradicionalnom načinu života, kulturnoj homogenizaciji i prekomjernoj komercijalizaciji lokalne kulture. Osim toga, ekološki utjecaji turizma također mogu imati duboke posljedice na kvalitetu života stanovnika. Povećani turizam može dovesti do degradacije prirodnih resursa, zagađenja okoliša što može ugroziti opskrbu vodom, zdravlje ljudi i opću kvalitetu okoliša. Potpora razvoja turizma generalno je povezana sa percepcijom pozitivnih ekonomskih, sociokulturnih i ukupnih učinaka turizma na lokalnu zajednicu, ali i s njihovom razinom informiranosti (Soldić Frleta, Smolčić Jurdana 2023,10).

Kako bi se minimizirali negativni utjecaji turizma na percipiranu kvalitetu života stanovnika potrebno je održivo upravljanje turizmom, diversifikacije ekonomije, inkluzivno sudjelovanje lokalnog stanovništva u donošenju odluka te ulaganje u zaštitu okoliša i očuvanje kulturne baštine. S obzirom na složenost odnosa između turizma i percipirane kvalitete života stanovnika važno je provesti sveobuhvatan pristup upravljanju turizmom koji uzima u obzir interese i potrebe kako turista, tako i lokalnog stanovništva, kako bi se osiguralo održivo suživot i prosperitet svih uključenih strana (Rasoolimanesh, Seyfi 2021, 6).

Prema jednom istraživanju (Kachniewska 2015, 514) čiji je cilj bio prikazati da su prednosti turizma ujedno i rezultat i determinanta kvalitete života u ruralnim područjima, ustanovljena su tri faktora koja utječu na turizam, odnosno socijalna i tehnička infrastruktura, ekologija i stil života što je prije svega iznimno važno za lokalnu politiku i lokalna poduzeća. Istraživanje je pokazalo da nemar i pogreške tijekom faze planiranja rezultiraju negativnim stavom o turizmu, što dovodi do nepovoljnih učinaka na budući razvoj, uzrokujući nepodnošljive materijalne, financijske i socijalne troškove.

Nadalje se navode potrebne preporučene akcije od strane regionalnih i lokalnih organizacija domenama gospodarskog planiranja, strukovnog obrazovanja i turističkog marketinga. Realizacija tih zadataka zahtijeva stalno promatranje socioekonomskih posljedica razvoja, sustavan i cjelovit prodor na lokalno turističko tržište, diversifikaciju lokalnog gospodarstva, utvrđivanje ciljanog kapaciteta turističkih naselja, inspirativna pro-turistička pravna, porezna i poslovna rješenja, selektivno širenje turističke infrastrukture, prilagođavanje stambenog razvoja prirodnim i arhitektonskim krajolicima sela, proširenje rekreacijskih područja bez automobilske prometa, vođenje dosljednog unutarnjeg i vanjskog marketinga, davanje prioriteta lokalnoj zajednici kao korisniku razvoja turizma te pravodobno informiranje ruralnog stanovništva o planovima razvoja turizma i mogućnostima suradnje (Kachniewska 2015, 513).

Nastavno na prethodno istraživanje vezano uz kvalitetu života na ruralnim područjima te ranije spomenutu povezanost sa mjestom, u istraživanju provedenom sa mladima Karlovačke županije potvrđuju se prethodne činjenice. Mladi ističu kako su glavne prednosti života u ruralnim područjima ljepota prirode i zelenilo, odnosno okoliš, dobra komunikaciju u zajednici te naglašavaju kako imaju svoj mir i slobodu u vidu vlastitih nekretnina i dvorišta. Također, iznimno je naglašena privrženost selu kao mjestu odnosno „neobjašnjivom osjećaju“ koji ih za mjesto veže. Glavni nedostaci uslijed nerazvijenosti jesu upravo manjak društvenih i kulturnih sadržaja, manjak poslovnih mogućnosti što ujedno dovodi i do iseljavanja sa sličnih područja. No, mladi zaključuju kako pretjerana oslonjenost na turizam nije dobra upravo zbog sezonskog karaktera, ali ga vide kao priliku za razvoj sredine i zapošljavanje mladih iako se gospodarstvo ruralnog područja ne bi smjelo oslanjati na samo jednu djelatnost (Golek i Bokan 2023, 56).

3. Istraživanje odnosa turizma i kvalitete života u Moslavini

Regija Moslavina je mikroregija na prijelazu iz središnje Hrvatske u Slavoniju. Naziv Moslavine potiče još iz vremena Hrvatskog kraljevstva, odnosno gorja Moslavačka gora kad je bila poznata pod nazivom Mons Claudius. Upravnom podjelom podijeljena je u tri županije. Zapadna Moslavina u Zagrebačkoj županiji, Središnja Moslavina u Sisačko-moslavačkoj županiji te Sjeverna Moslavina u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (Moslavina.info, 2024). Na području Moslavine, kao regije u kontinentalnom dijelu Hrvatske, istraživanja iz područja turizma još uvijek su relativno ograničena, ali postoje neka istraživanja koja su doprinijela boljem razumijevanju potencijala i izazova turizma u ovom području.

3.1. Moslavina kao turistička regija

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2022. godine u Sisačko-moslavačkoj županiji je bilo ukupno 23.613 dolazaka od čega 13.172 stranih turista i 10.441 domaćih. Slična situacija je i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji gdje je ukupan broj dolazaka iznosio 22 387, od kojih 15.494 domaćih i 6.893 stranih. Podaci za Zagrebačku županiju znatno odskaku ponajviše zbog grada Zagreba te je broj dolazaka 2022. Godine iznosio 126.615 od čega je 40.552 bilo domaćih turista i 86 063 stranih (DZS 2022). Prema podacima TOMAS istraživanja Hrvatska 2022./23. prosječna duljina boravka u središnjoj Hrvatskoj je 3,29 dana dok je prosječna duljina boravka cijele kontinentalne Hrvatske 3,38 što je znatno manje od prosjeka Jadranske Hrvatske koji iznosi 7,98 dana. Što se tiče prosječne dnevne potrošnje turista ona u središnjoj Hrvatskoj iznosi 107,47 eura dok je prosjek kontinentalne Hrvatske 135,62 koji nije previše manji u odnosu na Jadransku Hrvatsku čiji je prosjek 140,37 eura. Također, prosječna dob turista kontinentalne Hrvatske iznosi 43 godine te dominiraju turisti srednje životne dobi, točnije između 30 i 49 godina starosti. Najviše turista je fakultetski obrazovano (45,2%), no primijećen je porast posjetitelja sa srednjom stručnom spremom (27,1%) u odnosu na 2019. godinu kada je iznosio 17,4%.

Povećao se i udio turista sa mjesečnim primanjima većim od 3500 eura, ali se smanjio i udio onih čija primanja ne prelaze 2.000 eura. Kontinentalnu Hrvatsku najčešće posjećuju parovi (38,5%), a najčešći motiv dolaska je i dalje odmor (49,9%) iako se smanjio u odnosu na istraživanje iz 2019.godine. Povećali su se znanstveni razlozi, posjet rodbini i prijateljima te poslovni razlozi. Pozitivno je što se također povećao broj turista koji destinaciju posjećuju već treći ili više puta (46,5%). U kontinentalnoj Hrvatskoj turisti su najviše zadovoljni osobnom sigurnošću, ukupnim boravkom, atmosferom/ugodajem, gostoljubivošću lokalnog stanovništva, kulturom, ljepotom prirodnog krajolika te gastronomskom ponudom mjesta. Najmanje su zadovoljni lokalnim prijevozom, besplatnim internetom u destinaciji, prilagođenošću destinacije osobama s posebnim potrebama, ponudom organiziranih izleta u okolici, prometom te biciklističkim stazama.

No, važno je naglasiti kako je u odnosu na 2019. godinu stupanj zadovoljstva u svim prethodnim segmentima izrazito rastao što upućuje na prilagođavanje turističke ponude ciljanom tržištu. Negativan utjecaj različitih smetnji na boravak turista u Kontinentalnoj Hrvatskoj znatno je manje izražen u odnosu na Jadransku Hrvatsku. Udio svakog pojedinog elementa na razini cijele regije manji je od 4%. Međutim, najveći dio izraženih smetnji se odnosi na Grad Zagreb dok je njihov utjecaj u drugim kontinentalnim regijama gotovo zanemariv. U odnosu na 2019. godinu povećan je negativan utjecaj nemogućnosti razdvajanja otpada i buke na boravak turista.

Prosječni dnevni izdaci turista kontinentalne Hrvatske su također rasli u odnosu na 2019. Godinu uvelike zahvaljujući poskupljenju proizvoda i usluga. Prosječni dnevni izdaci su 2019. godine iznosili 115,38 eura, dok u 2022./2023. su narasli do 135,62 eura. I dalje najveći dio izdataka odlazi upravo na smještaj, zatim na hranu i piće u restoranima i barovima, usluge trgovine te zabavu. Smanjili su se izdaci za sport i rekreaciju te lokalni prijevoz dok su porasli izdaci za izlete (TOMAS 2023).

Prema jednom provedenom istraživanju (Križanić 2021, 28) gdje je ispitano 223 ispitanika iz 7 jedinica lokalne samouprave s područja Moslavine ispitanici ističu kako društveni elementi imaju bitnu ulogu u razvoju turizma te ih se može smatrati glavnim nosiocima turizma Moslavine. Ono što su ispitanici najviše istaknuli kao glavne prednosti Moslavine su: lijepa priroda, gastronomija i ljudi. Ujedno to su pogodnosti u kojima mogu uživati i sami ispitanici. Razvoj ovih komponenta može kod turista stvoriti osjećaj ugone i želju za povratkom u destinaciju, a također to odražava identitet i mentalitet lokalne zajednice. Najvećim preprekama za razvoj turizma Moslavine ispitanici smatraju loš marketing i nedostatak financijskih sredstava. Takav stav je razumljiv s obzirom da ni ispitanici nisu u potpunosti upoznati s turističkom ponudom svoga kraja. U sklopu istog istraživanja provedeni su i intervjui s turističkim zajednicama iz Ivanić-Grada i Kutine s ciljem utvrđivanja stavova o trenutnom stanju u turizmu i potencijalima budućeg razvoja. Smatraju da je suradnja sa drugim TZ-ovima na odgovarajućoj razini, ali i ističu probleme koji sprječavaju da suradnja bude na višoj razini poput rascjepkanosti kroz tri županije, koje u određenim aktivnostima koče mogućnost suradnje. Osim administrativne podjele negativan učinak na ostvarenje ovoga plana imaju i posljedice kriznih situacija poput pandemije COVID-19 i potresa u Banovini koji je znatno pogodio Sisačko-moslavačku županiju (Križanić 2021, 38).

Slogan kojime se nastoji Moslavinu učiniti prepoznatljivom je *Moslavina-skrivena zemlja*. Iako se Moslavina nalazi na veoma povoljnom geografskom položaju njezina bogata ponuda nije još u potpunosti otkrivena od strane turista. Brojne su atrakcije smještene u ovoj regiji, od prirodnih ljepota Parka prirode Lonjsko polje i Regionalnog parka Moslavačka gora, arheoloških nalazišta, sakralne baštine do brojnih manifestacija i kulturnih događanja. Ovo područje je domovina izvornih sorti vina (škrlet, moslavac, dišeća ranina) od kojih se posebno ističe škrlet, prva brendirana hrvatska sorta. Kvaliteta zemlje, ugodna klima, te vrijedan rad moslavačkih vinara šire okuse i mirise vina duž Moslavačkih vinskih cesta smještenih između gradova Kutine i Popovače. Osim u uživanju u vinima, ponosni vlasnici brojnih kleti na Moslavačkoj vinskoj cesti nude i domaće gastronomske specijalitete te uslugu smještaja u seoskom domaćinstvu, kletima ili obiteljskim gospodarstvima. Uz industriju glavne djelatnosti su ratarstvo, stočarstvo, uzgoj vinove loze, žitarica te iskorištavanje nafte i plina (Moslavina.info, 2024).

Za potrebe ovog rada pod pojmom regija Moslavina podrazumijevaju se veći gradovi i općine, točnije gradovi Kutina, Popovača, Ivanić-Grad i Garešnica, općine Križ, Kloštar Ivanić, Velika Ludina i naselje Voloder (Popovača). Prema Popisu stanovništva iz 2021. godine najviše stanovnika broji grad Kutina (19.601), zatim Ivanić-Grad (12.982), Novska (11.137), nadalje Popovača (10.255) te Garešnica (8.624). Od općina najviše stanovnika broji Križ (6.098), zatim Kloštar Ivanić (5.523), Lipovljani (2.807) te Velika Ludina (2.283). Naselje Voloder broji 1.574 stanovnika koji su već ubrojani u ukupan broj stanovnika grada Popovače.

3.1.1. Turistička ponuda regije Moslavina

Ponuda ove regije je raznolika no ono što ju čini posebnom jest upravo netaknuta prekrasna priroda. Upravo jedan od najvažnijih dragulja Moslavine je Park Prirode Lonjsko Polje sa rijekom Lonjom koji nastoji osigurati opstanak lokalnog stanovništva na ruralnom području parka te očuvati biološku i krajobraznu raznolikost. Sam park nudi brojne mogućnosti svojim posjetiteljima poput raznih rekreativnih sadržaja, edukativnih radionica i programa kako za djecu tako i odrasle, team-building , najam električnih golf autića, ali i razne pješačke i biciklističke rute kao i vožnje brodom, čamcima, kanuom. Osim Lonjskog polja od velike važnosti je i sama Moslavačka gora koja ima veliku krajobraznu, geološku i biološku raznolikosti te bogatu kulturno-povijesnu i tradicijsku baštinu s vizijom uključenja u Asocijaciju europskih geoparkova (EGN) i Svjetsku UNESCO-vu mrežu geoprakova (PP Lonjsko polje, 2024). Na području Moslavačke gore i njezinom rubnom području nalazimo brojne ostatke srednjovjekovnih burgova i utvrde kao Garić grad, Jelen grad, Košut grad, Turski stol i dr., te samostanske komplekse Pavlinski samostan i Franjevački samostan. Brojna su i mjesta pučkih legendi i narodne predaje, a na ovom prostoru brojna su i arheološka nalazišta i to iz neolitičke, korenovske, sopotske, lasinjske i vučedolske kulture, kao i ona iz ilirskih i rimskih vremena. Na južnim obroncima Moslavačke gore zasađeni su brojni vinogradi i voćnjaci, te između ostalih atrakcija treba istaknuti vinske ceste Kutine, Volodera, Popovače i obiteljska poljoprivredna gospodarstva (Moslavina.info, 2024).

Kada se govori o eno-gastronomskoj ponudi Moslavine važno je istaknuti autohtonu sortu škrljet. Moslavačkim vinskim cestama najbolje će se doživjeti pravi okusi Moslavine u njezinim vinarijama i lokalnim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima. Na području Moslavine može se pronaći oko 20 lokalnih vinarija od kojih su neke od najpoznatijih „Vinarija Miklaužić“, „Vinarija Trdenić“, „Vinarija Florijanović“, „Vinarija Mikša“ te „Vinarija August“. Također, ponuda ugostiteljskih objekata je također raznolika i u skladu sa tradicijom ovog područja. Kao jedan od najboljih primjera je seosko domaćinstvo „Kezele“. Obitelj Kezele osnovala je seoski turizam na obiteljskoj tradiciji pripreme kotlovinne i proizvodnje vina.

Na imanju su za posjetitelje uređene drvene kućice stare oko 100 godina, u kojima se uživaju jela iz domaće kuhinje i vina iz vlastitog podruma. Doživljaj pravog seoskog gospodarstva zaokružuje prekrasan pogled na vinograde, štala s domaćim životinjama i etnografska zbirka s čudesnim starinama. Imanje nudi za svakoga ponešto. Obiteljski podrum i autohtona moslavačka sorta škrljet za ljubitelje vina, igralište i konji pasmine hrvatski posavac za najmlađe, a rekreativci će prošetati ili biciklirati šumom do jezera (Kezele, 2024). Smještajnom strukturom Moslavine dominiraju apartmani i kuće za odmor. Zbog pozitivnih ekonomskih učinaka turizma na lokalnu zajednicu, stanovništvo želi biti dio turističke ponude ove regije ponajviše nudeći uslugu smještaja. U slijedećoj tablici prikazana je smještajna struktura regije Moslavina koja uključuje dio gradova (Kutina, Popovača, Ivanić Grad) i pripadajuću im okolicu.

Vrsta smještajnog objekta	Broj objekata
Hotel 3*	1
Hotel 4*	1
Hostel	1
Sobe/apartmani	16
Seosko domaćinstvo	7
Kuća za odmor	15
Specijalna bolnica Naftalan	137*
*broj smještajnih jedinica	

Tablica 1. Smještajna struktura gradova Kutine, Popovače i Ivanić-Grada

Izvor: izrada autorice prema podacima TZ Kutina, TZ Popovača i TZ Ivanić Grad

Iz navedene tablice vidljivo je kako na području navedenih gradova u najvećem broju dominiraju sobe, apartmani te kuće za odmor dok područje raspolaže sa vrlo malim brojem hotela i hostela što upućuje da u slučaju povećane potražnje turisti ne bi mogli pronaći potencijalni smještaj uslijed siromašne ponude istog. Iznimka je Specijalna bolnica Naftalan na području Ivanić Grada specijalizirana za medicinsku rehabilitaciju nudi bogatu ponudu sa aspekta zdravstvenog turizma. Naftalan koristi jedinstveno prirodno nalazište ljekovite nafte, naftalana, i posebne slane termomineralne vode, neprocjenjivo blago koje je ostavilo drevno Panonsko more kada se s ovih prostora povuklo prije dva milijuna godina. Vrste turizma koje su najzastupljenije na području regije Moslavina su upravo seoski, lovni i ribolovni, sportsko-rekreativni, kulturni te outdoor turizam.

3.1.2. Turistička potražnja regije Moslavina

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2022. godine u Sisačko-moslavačkoj županiji je bilo ukupno 23.613 dolazaka od čega 13.172 stranih turista i 10.441 domaćih. Slična situacija je i u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji gdje je ukupan broj dolazaka iznosio 22 387, od kojih 15.494 domaćih i 6.893 stranih. Podaci za Zagrebačku županiju znatno odskaku ponajviše zbog grada Zagreba te je broj dolazaka 2022. Godine iznosio 126.615 od čega je 40.552 bilo domaćih turista i 86 063 stranih (DZS 2022). Prema podacima TOMAS istraživanja Hrvatska 2022./23. prosječna duljina boravka u središnjoj Hrvatskoj je 3,29 dana dok je prosječna duljina boravka cijele kontinentalne Hrvatske 3,38 što je znatno manje od prosjeka Jadranske Hrvatske koji iznosi 7,98 dana. Što se tiče prosječne dnevne potrošnje turista ona u središnjoj Hrvatskoj iznosi 107,47 eura dok je prosjek kontinentalne Hrvatske 135,62 koji nije previše manji u odnosu na Jadransku Hrvatsku čiji je prosjek 140,37 eura. Također, prosječna dob turista kontinentalne Hrvatske iznosi 43 godine te dominiraju turisti srednje životne dobi, točnije između 30 i 49 godina starosti. Najviše turista je fakultetski obrazovano (45,2%), no primijećen je porast posjetitelja sa srednjom stručnom spremom (27,1%) u odnosu na 2019. godinu kada je iznosio 17,4%. Povećao se i udio turista sa mjesečnim primanjima većim od 3500 eura, ali se smanjio i udio onih čija primanja ne prelaze 2.000 eura. Kontinentalnu Hrvatsku najčešće posjećuju parovi (38,5%), a najčešći motiv dolaska je i dalje odmor (49,9%) iako se smanjio u odnosu na istraživanje iz 2019.godine. Povećali su se znanstveni razlozi, posjet rodbini i prijateljima te poslovni

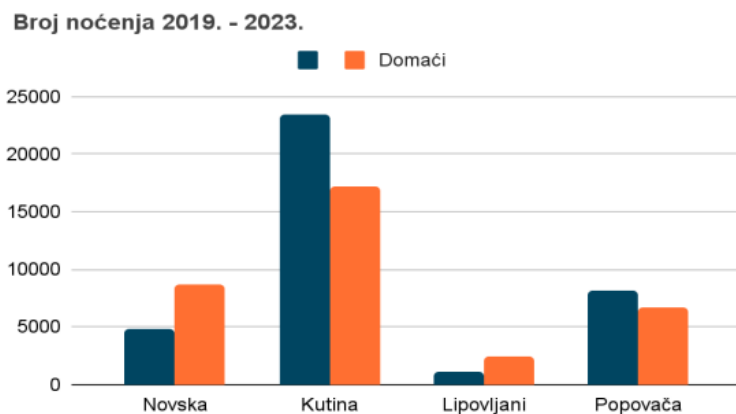
razlozi. Pozitivno je što se također povećao broj turista koji destinaciju posjećuju već treći ili više puta (46,5%).

U kontinentalnoj Hrvatskoj turisti su najviše zadovoljni osobnom sigurnošću, ukupnim boravkom, atmosferom/ugodajem, gostoljubivošću lokalnog stanovništva, kulturom, ljepotom prirodnog krajolika te gastronomskom ponudom mjesta. Najmanje su zadovoljni lokalnim prijevozom, besplatnim internetom u destinaciji, prilagođenošću destinacije osobama s posebnim potrebama, ponudom organiziranih izleta u okolicu, prometom te biciklističkim stazama.

No, važno je naglasiti kako je u odnosu na 2019. godinu stupanj zadovoljstva u svim prethodnim segmentima izrazito rastao što upućuje na prilagođavanje turističke ponude ciljanom tržištu. Negativan utjecaj različitih smetnji na boravak turista u Kontinentalnoj Hrvatskoj znatno je manje izražen u odnosu na Jadransku Hrvatsku. Udio svakog pojedinog elementa na razini cijele regije manji je od 4%. Međutim, najveći dio izraženih smetnji se odnosi na Grad Zagreb dok je njihov utjecaj u drugim kontinentalnim regijama gotovo zanemariv. U odnosu na 2019. godinu povećan je negativan utjecaj nemogućnosti razdvajanja otpada i buke na boravak turista.

Prosječni dnevni izdaci turista kontinentalne Hrvatske su također rasli u odnosu na 2019. Godinu uvelike zahvaljujući poskupljenju proizvoda i usluga. Prosječni dnevni izdaci su 2019. godine iznosili 115,38 eura, dok u 2022./2023. su narasli do 135,62 eura. I dalje najveći dio izdataka odlazi upravo na smještaj, zatim na hranu i piće u restoranima i barovima, usluge trgovine te zabavu. Smanjili su se izdaci za sport i rekreaciju te lokalni prijevoz dok su porasli izdaci za izlete (TOMAS 2023).

U Destinacijskom marketinškom planu udruženih destinacija odnosno gradova Novske, Kutine, Lipovljana i Popovače iz 2023. godine analizirani su brojni strateški dokumenti navedenih gradova te podaci e-visitora kao i anketni upitnici koji su bili uručeni svima uključenima u istoimeni projekt s ciljem unapređenja turističke aktivnosti navedenog područja. Na slijedećem grafu prikazan je odnos dolazaka stranih i domaćih turista u prethodno spomenutim gradovima.

Slika 1. Broj ukupnih domaćih i stranih noćenja na području prema eVisitor podacima 2019.-studeni 2023.
Izvor: Destinacijski marketinški plan udružene destinacije, Pristupljeno: 1.3.2024.

U ukupnom broju noćenja na razini područja nešto veći udio imaju strani turisti - 51,7 % u odnosu na domaće 48,3 %. Turistički promet najveći je u Kutini, a zatim u Novskoj, Popovači pa Lipovljanima koji su ujedno i najmanja općina s najmanjim brojem kreveta. Na slijedećem grafu prikazan je broj noćenja turista prema državi turista.

Slika 2. Broj noćenja prema državi u gradovima Kutini, Popovači, Novskoj i naselju Lipovljani u 2023. godini,

Izvor: Destinacijski marketinški plan udružene destinacije, Pristupljeno: 1.3.2024.

Iz prethodnog grafa može se zaključiti kako su većinu noćenja ostvarili domaći gosti, dok nakon njih slijedeću najveću skupinu čine Nijemci, te zatim gosti iz Austrije, Bugarske, BiH i Srbije. Lipovljani bilježe najveći broj dolazaka turista iz: Češke, Slovačke, Ukrajine dok Kutina bilježi najveći broj turista iz Hrvatske, Njemačke, Italije i Poljske. Grad Popovaču posjećuju turisti iz Austrije, Njemačke i Nizozemske, dok su najčešći turisti u Novskoj iz Njemačke, BiH i Hrvatske. Najveći pad potražnje zabilježen je u pandemijskim godinama, odnosno 2020. i 2021. godine, a negativni trend se zadržao zbog posljedica potresa koji je pogodio ovo područje. Unatoč nevoljama, već se u 2022. Vidi značajan pomak, dok se u 2023. nadmašuje i pretpandemijsko razdoblje kao usporedno razdoblje kada se ostvarivao značajan turistički promet za područje.

Također, prema godišnjem izvješću za 2022. godinu Parka Prirode Lonjsko polje ukupan broj posjetitelja na programima iznosio je 10.008. Od čega je najviše posjetitelja sudjelovalo na vikend programima ili kratkim programima za djecu i mlade. Procijenjen ukupan broj posjetitelja na manifestacijama poput „RangerRUN“, „Dan obitelji“, „Štrokovo-Dan sela Čikoč“, „Dan vlažnih staništa“ te „Rođendan PP Lonjsko polje“ iznosio je 1.810. Što se tiče broja na pojedinim lokalitetima odnosno ulazima i poučnim stazama on je iznosio 14.308 od čega je najviše posjetitelja posjetilo Posjetiteljski centar Čigoč u Čigoču – prvom europskom selu roda te Posjetiteljski centar Krapje. Važno je naglasiti kako djeca do 7 godina ne plaćaju ulaznicu za Park Prirode Lonjsko polje te nisu uključeni u navedenu statistiku. Park Prirode je 2022. godine proveo istraživanje putem anketnih upitnika čija je svrha bila dobiti prvenstveno informacije o profilu njegovih posjetitelja te informacije o zadovoljstvu. Od 263 anketna listića zaključeno je da je najviše posjetitelja u Parku dobne strukture od 30 do 49 godina te su glavni motiv dolaska prirodne vrijednosti (39%). U Park se najviše dolazilo obiteljski (53%). Posjetitelji su čuli za Park putem medija (49%), te je zaključeno da je većina posjetitelja visoko obrazovana (53%) te posjećuju zaštićena područja 1 -3 puta godišnje (46%) (PP Lonjsko polje, 2022).

3.2. Metodologija empirijskog istraživanja

Istraživanje je provedeno sa lokalnim stanovništvom na području regije Moslavina, točnije za potrebe ovoga rada anketa je provedena na području gradova Kutine, Popovače, Garešnice i Ivanić-Grada te općina Velika Ludina, Križ, Kloštar Ivanić kao i naselja Voloder koje spada pod grad Popovaču. Lokalnom stanovništvu je putem različitih ciljanih grupa na društvenim mrežama proslijeđen link anketnog upitnika koji je bio sastavljen u Google Obrascu (*Google Forms*). Istraživanje je provedeno tijekom mjeseca veljače i ožujka 2024. godine. Upitnik je bio u potpunosti anonimn te su sve prikupljene informacije korištene isključivo u svrhu pisanja ovog diplomskog rada. Anketni upitnik sastojao se od nekoliko dijelova te dio pitanja nije bio obavezan poput otvorenih pitanja gdje se traži mišljenje ispitanika kao i pitanje o prosječnoj visini mjesečnih primanja.

U prvom dijelu upitnika ispitanici su ocjenjivali svoje osobno zadovoljstvo kao i zadovoljstvo uvjetima života na području svog prebivališta također na skali od 1 (potpuno nezadovoljan) do 10 (potpuno zadovoljan). Stavke koje su se odnosile na osobno zadovoljstvo bile su: materijalni status, osobno zdravlje, postignuće u životu, odnosi s obitelji i prijateljima, osjećaj fizičke sigurnosti, prihvaćenost u zajednici te sigurnost za budućnost. Stavke zadovoljstva uvjetima života na području prebivališta bile su: gospodarska situacija, stanje prirodnog okoliša, društvene prilike, lokalna vlast i uprava te gospodarstvo i poduzetništvo. Navedene stavke preuzete su iz istraživanja provedenog od strane Soldić Frleta i suradnika u 2022. godini. Nadalje, postavljeno je otvoreno pitanje u kojemu se tražilo mišljenje o utjecaju turizma na prethodno ocijenjene uvjete života na lokalnom području. U slijedećem dijelu upitnika ispitanici su morali izraziti svoje slaganje ili neslaganje sa navedenim tvrdnjama koje su se odnosile na pozitivne i negativne utjecaje turizma.

Stavke pozitivnih utjecaja bile su: veće mogućnosti zapošljavanja za lokalno stanovništvo, veća potražnja za postojećim lokalnim tvrtkama, razvoj novih lokalnih poduzetničkih inicijativa, bolji životni standard stanovnika, ulaganja u poboljšanje postojeće lokalne infrastrukture, ulaganje u novu javnu infrastrukturu, više kulturnih sadržaja i događanja za lokalno stanovništvo, obnova postojeće kulturno-povijesne baštine, pojačana zaštita i promicanje lokalne kulture baštine, unapređenje zaštite okoliša i svijesti o zaštiti prirode, ulaganja u objekte koji prirodu i okoliš čine dostupnijima stanovnicima i posjetiteljima te ulaganja u infrastrukturu i opremu za zaštitu prirode i okoliša. Što se tiče negativnih utjecaja, navedene su stavke: porast kriminala i delinkvencije, pojava neželjenog turističkog ponašanja, degradacija kulturne baštine i tradicije, prekoračena nosivost postojeće javne infrastrukture, teže korištenje javnih površina i objekata, oštećen prirodni krajolik zbog prekomjerne izgradnje, zagađenje prirode i okoliša, problemi u prometu i buka, povećani troškovi života, značajan uvoz robe i usluga za turizam te veliki izdaci za lokalni proračun. Kao i stavke vezane uz osobno zadovoljstvo i zadovoljstvo kvalitetom života u prebivalištu, stavke vezane uz pozitivne i negativne utjecaje turizma su također preuzete i obrađene od strane istih prethodno spomenutih autorica (Soldić Frleta i sur. 2022, 103).

Nakon ocjenjivanja prethodnih stavki postavljeno je otvoreno pitanje u kojemu se tražio odgovor ispitanika na pitanje smatraju li da turističke aktivnosti u Moslavini utječu na njihovu osobnu kvalitetu života te na koji način. U posljednjem dijelu upitnika postavljen je demografski set pitanja gdje su traženi podaci od dobi, spolu, razini obrazovanja, prosječnim mjesečnim prihodima kućanstva, mjestu prebivališta te godinama provedenim u prebivalištu. Na samom kraju ispitanici su morali odgovoriti na pitanje jesu li na koji način povezani sa turizmom, odnosno rade li u području turizma odnosno ugostiteljstva, bave li se dopunski turističkom djelatnošću (iznajmljivanje stanova/kuća za odmor i sl.) ili pak nisu ni na koji način povezani turizmom.

3.3. Rezultati istraživanja

U slijedećem poglavlju prikazani su dobiveni rezultati istraživanja. U slijedećoj tablici prikazuju se dobiveni rezultati uspoređujući demografske karakteristike ispitanika. Ukupno je prikupljeno 120 valjano ispunjenih anketnih upitnika.

Varijable	Ispitanici n=120	
	Frekv.	%
SPOL		
<i>Muški</i>	37	30,8%
<i>Ženski</i>	81	67,5%
<i>Ne želi se izjasniti</i>	2	1,7%
OBRAZOVANJE		
<i>Osnovna škola</i>	2	1,7%
<i>Srednja škola</i>	51	42,5%
<i>Viša škola</i>	8	6,7%
<i>Preddiplomski studij</i>	14	11,7%
<i>Diplomski studij</i>	40	33,3%
<i>Doktorat/magisterij</i>	5	4,2%
PROSJEČNI PRIHOD KUĆANSTVA		
<i>Do 1,300 eur</i>	35	30,2%
<i>1,301-2,000 eur</i>	44	37,9%
<i>Više od 2,001 eur</i>	37	31,9%
DOB		
<i>18-25</i>	22	18,3%
<i>26-35</i>	20	16,7%
<i>36-45</i>	35	29,2%
<i>46-55</i>	36	30%
<i>56-65</i>	6	5%
<i>65+</i>	1	0,8%

Tablica 2. Socio-demografski profil ispitanika

Izvor: izrada autorice

Najveći dio ispitanika činile su osobe ženskog spola (67,5%), zatim osobe muškog spola (30,8%) te dvoje ispitanika (1,75%) koje se nije željelo izjasniti. Najviše ispitanika nalazilo se unutar dobne skupine između 46-55 godina tj. njih 30%, zatim ih slijedi skupina ispitanika između 36-45 godina (29,2%), skupina ispitanika od 18 do 25 godina činila je 18,3% svih

ispitanih, a njih slijedi dobna skupina od 26-35 godina (16,7%), skupina od 56-65 godina (5%) te skupina 65 i više godina unutar koje se nalazi samo jedan ispitanik (0,8%). Što se tiče završene razine obrazovanja, najviše ispitanika (42,5%) ima završenu srednju školu, slijedi ih skupina ispitanika sa završenim diplomskim studijem (33,3%), preddiplomski studij završilo je 11,7% ispitanika, višu školu 6,7%, magisterij 4,2% te 1,7% ispitanika sa osnovnoškolskim obrazovanjem. Na pitanje o prosječnim mjesečnim prihodima odgovorilo je 116 ispitanika te su odgovori podjednako podijeljeni. Prosječni mjesečni prihod kućanstva u iznosu od 1,301 do 2,000 € ostvarilo je 37,9% ispitanika, slijede ih ispitanici sa prosječnim prihodom većim od 2,001€ (31,9%) te ispitanici sa prosječnim prihodom manjim od 1,301€ (30,2%). Ispitanici dolaze sa područja regije Moslavina, odnosno sa područja gradova Kutine, Popovače, Ivanić-Grada, Garešnice, općina Križ, Kloštar Ivanić, Velika Ludina i pripadajućim im naseljima. Najviše ispitanika dolazi sa područja grada Popovače i pripadajućih naselja tj. 59 ispitanika, zatim ih slijede ispitanici s područja grada Kutine njih 39, te ih uz ispitanike s područja Velike Ludine (7) s područja Sisačko moslavačke županije ukupno dolazi njih 105. Slijede ih ispitanici sa područja Zagrebačke županije unutar regije Moslavina sa područja Ivanić-Grada i općina Križ i Kloštar Ivanić sa ukupno 9 ispitanika. Najmanje ispitanika dolazi sa područja grada Garešnice tj. Bjelovarsko-bilogorske županije dolazi troje ispitanika.

Od 120 ispitanika 114 se izjasnilo koliko dugo boravi u mjestu prebivališta. Najviše ispitanika boravi u mjestu prebivališta između 20-40 godina točnije njih 31, slijede ih oni koji su u prebivalištu između 40-60 godina (18), zatim 13 ispitanika koji su naveli da u prebivalištu žive cijeli svoj život, 11 ispitanika koji živi u prebivalištu između 10-20 godine te četvero ispitanika koji tu žive manje od 10 godina. Iz dobivenih podataka može se zaključiti kako većina ispitanika u prebivalištu živi dug vremenski period ili pak čitav svoj život što upućuje na upoznatost sa samom zajednicom i njezinim problemima i željama. Velika većina ispitanika (80%) ni na koji način nije povezana sa turističkom djelatnošću. Dopunskom turističkom djelatnošću (iznajmljivanje stanova/kuća za odmor i sl.) bavi se 10,8% ispitanika dok samo 9,2% radi u području turizma odnosno ugostiteljstva.

Nadalje, ispitanici su na skali od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) morali ocijeniti svoje slaganje sa tvrdnjama koje su govorele o pozitivnim utjecajima turizma u lokalnoj zajednici. U slijedećoj tablici prikazani su pozitivni utjecaji turizma zajedno sa izračunatim srednjim ocjenama.

Varijabla	Srednja ocjena
Veće mogućnosti zapošljavanja za lokalno stanovništvo.	3,56
Veća potražnja za postojećim lokalnim tvrtkama.	3,61
Razvoj novih lokalnih poduzetničkih inicijativa	3,72
Bolji životni standard stanovnika.	3,58
Ulaganja u poboljšanje postojeće lokalne infrastrukture.	3,73
Ulaganje u novu javnu infrastrukturu.	3,66
Više kulturnih sadržaja i događanja za lokalno stanovništvo.	3,87
Obnova postojeće kulturno-povijesne baštine	3,76
Pojačana zaštita i promicanje lokalne kulture baštine.	3,76
Unapređenje zaštite okoliša i svijesti o zaštiti prirode	3,62
Ulaganja u objekte koji prirodu i okoliš čine dostupnijima stanovnicima i posjetiteljima.	3,75
Ulaganja u infrastrukturu i opremu za zaštitu prirode i okoliša	3,68

Tablica 3. Analiza percepcije ispitanika o pozitivnim utjecajima turizma

Izvor: Izrada autorice

Iz prikazane tablice može se zaključiti kako se ispitanici najviše slažu sa tvrdnjama da turizam ponajviše doprinosi većim brojem kulturnih sadržaja i događanja koji su dostupni njima, obnovom postojeće baštine te njezinom zaštitom i promicanjem te se također više ulaže u objekte koji prirodu i okoliš čine dostupnijima stanovnicima i posjetiteljima čime se ujedno razvijaju potencijalne nove lokalne poduzetničke inicijative. Ispitanici su se najmanje složili sa tvrdnjom da turizam donosi veće mogućnosti zapošljavanja za lokalno stanovništvo, da podiže životni standard stanovnika, da potiče rast potražnje za postojećim lokalnim tvrtkama te da se ne ulaže u novu javnu infrastrukturu kao ni u unapređenje zaštite okoliša i svijesti o zaštiti prirode niti u ulaganje u opremu za zaštitu iste.

U slijedećem dijelu anketnog upitnika ispitanici su morali na skali od 1 (u potpunosti se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) ocijeniti svoje slaganje sa tvrdnjama koje su se ticale potencijalnih negativnih utjecaja koje turizam uzrokuje u njihovoj lokalnoj zajednici. U slijedećoj tablici prikazane su dobivene srednje ocjene zadanih varijabli.

Varijabla	Srednja ocjena
Porast kriminala i delinkvencije.	1,7
Pojava neželjenog turističkog ponašanja.	2,02
Degradacija kulturne baštine i tradicije.	1,84
Prekoračena nosivost postojeće javne infrastrukture.	2,03
Teže korištenje javnih površina i objekata.	2,03
Oštećen prirodni krajolik zbog prekomjerne izgradnje.	2,17
Zagađenje prirode i okoliša.	2,3
Problemi u prometu i buka.	2,13
Povećani troškovi života.	2,09
Značajan uvoz robe i usluga za turizam.	2,31
Veliki izdaci za lokalni proračun.	2,15

Tablica 4. Analiza percepcije ispitanika o negativnim utjecajima turizma

Izvor: izrada autorice

Iz priložene tablice može se zaključiti kako se ispitanici najmanje slažu sa tvrdnjama da turizam uzrokuje porast kriminala i delinkvencije u njihovoj zajednici te da dovodi do neželjenog turističkog ponašanja. Ovakvi rezultati nisu neočekivani s obzirom na mali broj turista u ovoj regiji, ali i na sam tip turista koji dolaze. Ispitanici također smatraju da ne dolazi do degradacije kulturne baštine i tradicije, da nije otežano korištenje javnih površina niti da je prekoračena nosivost postojeće javne infrastrukture te da nisu povećani troškovi života. No, ispitanici se najviše slažu sa tvrdnjama da turizam uzrokuje značajan uvoz robe i usluga za turizam kao i zagađenje prirode i okoliša. Uz to slažu se sa tvrdnjama da zbog prekomjerne izgradnje dolazi do oštećenog prirodnog krajolika, također turizam dovodi i do problema i prometu i buke te iziskuje velike izdatke za lokalni proračun. Vidljivo je kako su dobivene srednje ocjene relativno niske što upućuje na relativno niski negativni utjecaj turizma na području regije Moslavina.

Također, ispitanici su morali na skali od 1 (potpuno nezadovoljan) do 10 (potpuno zadovoljan) označiti osobno zadovoljstvo stavkama kvalitete života. U slijedećoj tablici prikazane su srednje ocijene stavki poredane od više ka nižoj.

Varijabla	Prosječna ocjena
Odnosi s obitelji i prijateljima	7,24
Prihvaćenost u zajednici	7,18
Osjećaj fizičke sigurnosti	7,04
Osobno zdravlje	6,71
Postignuće u životu	6,49
Materijalni status	6,19
Sigurnost za budućnost	6,08

Tablica 5. Analiza osobnog zadovoljstva životom od strane ispitanika

Izvor: izrada autorice

Iz prikazane tablice vidljivo je kako su ispitanici najviše zadovoljni svojim odnosima sa obitelji i prijateljima čija je srednja ocjena 7,24. Slijede ih prihvaćenost u zajednici sa visokom ocjenom 7,18 te osjećaj fizičke sigurnosti za 7,04. Ispitanici su nešto niže ocijenili svoje zadovoljstvo sa osobnim zdravljem (6,71), postignućem u životu (6,49) i materijalnim statusom (6,19). Najlošije ocijenjena stavka bila je sigurnost za budućnost (6,08). Osim osobnog zadovoljstva ispitanici su ocjenjivali i zadovoljstvo uvjetima života na području svog prebivališta također na skali od 1 (potpuno nezadovoljan) do 10 (potpuno zadovoljan). Srednje ocijene zadanih stavki prikazane su u slijedećoj tablici.

Zadana stavka	Prosječna ocjena
Stanje prirodnog okoliša	5,33
Društvene prilike	4,83
Gospodarska situacija	4,78
Gospodarstvo i poduzetništvo	4,38
Lokalna vlast i uprava	4,08

Tablica 6. Analiza zadovoljstva ispitanika kvalitetom života u prebivalištu

Izvor: izrada autorice

Iz ove tablice može se zaključiti da su ispitanici najviše zadovoljni stanjem prirodnog okoliša u svojem prebivalištu čija je srednja ocjena 5,33. Nešto manje su zadovoljni sa društvenim prilikama koje im se pružaju (4,83), gospodarskom situacijom (4,78) te gospodarstvom i poduzetništvom (4,38). Ispitanici su najmanje zadovoljni lokalnom vlašću i upravom čija je srednja ocjena 4,08.

Ukoliko uspoređujemo osobno zadovoljstvo iz prethodne tablice i zadovoljstvo uvjetima života može se uočiti da su ocjene u prethodnoj tablici znatno više odnosno ispitanici su prilično zadovoljni osobnim čimbenicima kvalitete života dok je zadovoljstvo uvjetima u prebivalištu prilično niže.

Nastavno na pitanje o zadovoljstvu uvjetima života u prebivalištu, ispitanici su imali opciju otvorenog pitanja gdje su mogli iskazati svoja razmišljanja po pitanju utjecaja turizma na uvjete života na lokalnom području uzevši u obzir i činjenicu da turizam nije primarna djelatnost na području Moslavine iako se kontinuirano razvija. Od 120 ispitanika čak 96 njih je podijelilo svoja razmišljanja. Gotovo svi ispitanici ističu kako turizam ima određeni utjecaj na kvalitetu njihovog života. Većina smatra da se mnogima pruža prilika za zapošljavanje, a razvijaju se i popratne gospodarske grane koje stanovnicima poboljšavaju kvalitetu života i podižu standard života što potvrđuje i izjava jednog ispitanika: "Turističkom aktivnošću otvara se također i meni osobno prostor za ugodnije mjesto za život jer porastom turističke aktivnosti, pravilnom raspodjelom zarade od turizma može se poboljšati postojeće stanje na području Moslavine, a samim time i poboljšati i moj osobni standard". Ističu kako turizam podiže svijest lokalnog stanovništva o potrebi očuvanja vlastite prirodne i kulturne baštine te da je Moslavina izuzetno bogato i lijepo područje na dobrom položaju. Jedan od ispitanika tvrdi: "Uređenje turističkih sadržaja i turističke infrastrukture i meni osobno daje dodatne mogućnosti za provođenje slobodnog vremena". Manji dio ispitanika izjavio je kako turizam nema utjecaja na kvalitetu njihova života iz razloga što nije dovoljno razvijen. Primjerice jedan od ispitanika zaključuje: "Smatram da turizam u Moslavini još uvijek nije toliko razvijen da bi se osjetio značajan utjecaj na lokalno stanovništvo". No, ispitanici također ističu kako turizam može imati i negativan utjecaj na njihov život ukoliko se razvija nekontrolirano i masovno.

Rezultati ukazuju na podršku lokalnog stanovništva razvoju turizma kao načinu za poboljšanje gospodarstva i promicanje lokalne kulture, ali isto tako identificirali su i brige vezane uz moguće negativne učinke turizma poput promjena u okolišu i tradiciji. Iako su dosadašnja istraživanja pružila korisne uvide u potencijale i izazove turizma na području Moslavine, postoji potreba za daljnjim istraživanjima koja će se baviti specifičnim temama poput održivog upravljanja turističkim resursima, brendiranja destinacije te razvoja turističke infrastrukture.

Uzevši u obzir dobivene rezultate te rezultate prethodno spomenutog istraživanja (Križanić 2021, 38) može se uvidjeti kako su u oba istraživanja prije svega prepoznate prirodne ljepote kao atrakcijska osnova Moslavine odnosno upravo ekološka očuvanost ove regije može potaknuti nova turistička kretanja za što je prije svega potrebna suradnja sa lokalnom zajednicom te pomno planiranje i provođenje strategija.

Naime, usporedba istraživanja provedenog u ovome radu sa sličnim istraživanjima je teško ostvariva s obzirom da slična istraživanja imaju uzorak podijeljen na ispitanike koji se bave turističkom djelatnošću odnosno bave se turizmom i oni koji se ne bave. Nastavno na spomenuto, potrebno je istaknuti kako je uzorak provedenog istraživanja ovog rada čini upravo većina onih koji se ne bave turističkom djelatnošću.

Zaključak

Kroz svoj doprinos u očuvanju kulturne baštine, pružanju autentičnog iskustva posjetiteljima te sudjelovanju u upravljanju turističkim destinacijama, lokalno stanovništvo igra ključnu ulogu u stvaranju održivog turizma koji donosi koristi kako za turiste, tako i za lokalnu zajednicu.

Kroz istraživanje stavova, potreba i želja lokalnog stanovništva, mogu se oblikovati strategije turističkog razvoja koje uvažavaju interese zajednice i promiču održivi suživot turizma i lokalne kulture. Kroz sam koncept kvalitete života, njegove subjektivne i objektivne indikatore, u turizmu možemo dobiti vrlo važne i vrijedne informacije ukoliko se ispituje kvaliteta života lokalnog stanovništva. Prateći potencijalne promjene moguće je na vrijeme reagirati i spriječiti negativne posljedice bilo za lokalno stanovništvo bilo za turiste. S obzirom na brojne pozitivne, ali i brojne negativne potencijalne utjecaje turizma na lokalnu zajednicu potrebno je razvijati onaj turizam koji se temelji na potrebama te iste zajednice te ih uključuje u sve faze njegova razvoja počevši od planiranja.

Upravo Moslavina koja je na svojim počecima turizma ima priliku razvijati bolji turizam za sve dionike uzevši u obzir sve prirodne i društvene predispozicije, kulturu, gastronomiju, običaje i nezamjenjive prirodne ljepote, ali i potporu lokalne zajednice koja je spremna biti uključena u razvoj turizma što je potvrđeno u ovom radu i provedenom istraživanju. Ispitanici, odnosno lokalno stanovništvo je u ovom slučaju vrlo svjesno čime ova regija raspolaže i koje su potencijalne koristi, ali i nedostaci za njih ukoliko se turizam ne bude razvijao na način da ne narušava kvalitetu života lokalnog stanovništva, odnosno bez negativnih utjecaja na okoliš i ljude s obzirom da bez jedne od te dvije stavke turizma ne može ni biti.

Reference

- Al-Qawasmi, Jamal. 2020. Measuring Quality of Life in Urban Areas: Toward an Integrated Approach, *International Journal of Environmental Sciences and Natural Resources* 25(1): 67-74
- Dodds R, Ali A and Galaski K 2016. Mobilizing knowledge: Determining key elements for success and pitfalls in developing community-based tourism. *Current Issues in Tourism*: 1–22.
- Đurkin Jelena, i Perić Marko. 2017. Organising for community-based tourism: Comparing attitudes of local residents and local tourism entrepreneurs in Ravna Gora, Croatia, *Local Economy*, 32 (7), 678 – 691.
- Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Quality_of_life_indicators_-_measuring_quality_of_life, Pristupljeno 1.3.2024.
- Golek Ivana, i Bokan Nataša 2023. Pitanje o(p)stanka mladih u ruralnim područjima. *Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Agroecnomia Croatica* 13:2023 (1) 51-58
- Haas, Barbara .K. 1999. A Multidisciplinary Concept Analysis of Quality of Life, *Western Journal of Nursing Research* 21(6): 728-742
- Joshi, Sandeep, Panzer-Krause Sabine, Zerbe Stefan i Sauerwein, Martin. 2023. Rural tourism in Europe from a landscape perspective: A systematic review. *European Journal of Tourism Research*. 36.
- Kachniewska, Magdalena Anna. 2015. Tourism development as a determinant of quality of life in rural areas. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes* Vol. 7 No. 5, 2015 pp. 500-515
- Križanić, Filip. 2021. Atrakcijska osnova turizma u Moslavini', *Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet*, Pristupljeno 1.3.2024
- Ministarstvo turizma Republike Hrvatske 2022. Sustainable Tourism. Retrieved from: <https://mint.gov.hr/en/tourism/sustainable-tourism/3334>, Pristupljeno 1.3.2024.

Moslavina.info, <https://www.moslavina.info/geografsko-podrucje/> , Pristupljeno 1.3.2024.

Pacione, Michael. 2003. Urban environmental quality and human wellbeing—a social geographical perspective, *Landscape and Urban Planning* 65: 19-30.

Pavić- Rogošić, Lidija. 2021. Naša zajednica naša odgovornost – priručnik za organiziranje lokalne zajednice, 2. Izmjenjeno izdanje, Zagreb: ODRAZ

PP Lonjsko polje, 2022. Izvješće o ostvarivanju plana upravljanja i godišnjeg programa zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja Parka prirode Lonjsko polje za 2022. Godinu

Ramkissoon, Haywantee. 2020. Perceived social impacts of tourism and quality-of-life: a new conceptual model. *Journal of sustainable tourism* 2023, Vol. 31, NO. 2, 442–459

Rasoolimanesh, Mostafa, Seyfi, Siamak. 2021. Residents' perceptions and attitudes towards tourism development: a perspective article. *Tourism Review*, Vol. 76, No. 1, pp. 51-57.

Slavuj Lana. 2012. "Objektivni i subjektivni pokazatelji u istraživanju koncepta kvalitete života" *Geoadria* 17/1 (2012) 73-92. Geografski odsjek, PMF, Sveučilište u Zagrebu,

Soldić Frleta, Daniela, Đurkin Badurina Jelena, Kaliterna Lipovčan Ljijana 2022. Resident's perceptions of tourism in relation to their personal well-being, *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*, Vol 12, No 1 (2022), pp. 94-120

SPOT d.o.o. 2023. Destinacijski plan udružene destinacije, Varaždin, Pristupljeno 20.3.2024.

Tasci ADA, Semrad KJ and Yilmaz SS. 2013. Community based tourism: Finding the equilibrium in the COMCEC context-setting the pathway for the future.

TOMAS Hrvatska 2023. Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam, Zagreb

Torpedomedia.hr,<https://torpedo.media/novosti-regija/u-oku-kamere-kilometarske-guzve-na-rijeckim-prometnicama>, Pristupljeno 1.3.2024.

Trinajstić Maša, i Đurkin Badurina Jelena. 2023. Coastal urban tourism and quality of life: Resident's perception, ToSEE – Tourism in Southern and Eastern Europe, Vol. 7, pp. 441-455,

Turistička zajednica grada Kutine, <https://turizam-kutina.hr/smjestaj/> Pristupljeno 1.3.2024.

Turistička zajednica grada Popovače, <https://www.tzgp.hr/vasi-domacini/smjestaj>, Pristupljeno 1.3.2024.

Turistička zajednica grada Ivanić-Grada, <https://www.tzig.hr/smjestaj> Pristupljeno 1.3.2024.

Vodeb, Ksenija, Fabjan Daša, Krstinić Nižić Marinela 2021. Residents' perceptions of tourism impacts and support for tourism development, Tourism and Hospitality Management, Vol. 27, No. 1, pp. 143-166

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1.	Smještajna struktura gradova Kutine, Popovače i Ivanić-Grada	16
Tablica 2.	Socio-demografski profil ispitanika	23
Tablica 3.	Analiza percepcije ispitanika o pozitivnim utjecajima turizma	25
Tablica 4.	Analiza percepcije ispitanika o negativnim utjecajima turizma	26
Tablica 5.	Analiza osobnog zadovoljstva životom od strane ispitanika	27
Tablica 6.	Analiza zadovoljstva ispitanika kvalitetom života u prebivalištu	27

Slike

Slika 1.	Broj ukupnih domaćih i stranih noćenja na području prema eVisitor podacima 2019.- studeni 2023	19
Slika 2.	Broj noćenja prema državi u gradovima Kutini, Popovači, Novskoj i naselju Lipovljani u 2023. godini	19